

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

“TAFAKKUR VA TALQIN”

MAVZUSIDAGI

**RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMAN TO'PLAMI
(II QISM)**

BUXORO 2022 yil, 23 may

Ziyo XX asr boshlarida bu binolarning qurilishi, madrasa kim tomonidan, qachon qurilgani, xonalari soni va holati haqida batafsil ma'lumot bergan²³⁹.

Adabiyotlar

1. H. H. To'rayev. Sharifjon mahdum Sadri Ziyo va uning ilmiy merosi//Imom al-Buxoriy saboqlari, 1/2008
2. Ro'znomai Sadri Ziyo 21-bet
3. H.H. To'rayev. Sharifjon mahdum Sadri Ziyo/Buxoro mavjlari, 2005/1
4. Sadri Ziyo. Madrasaxo-yi shahri Buxoro. / O'zbekiston FA Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondi. №-2493.
5. Muhammad Said Baljuvoni. Tarixi Nofe-i. Toshkent: Akademiya, 2001.
6. Asrorova L.Q. Buxoro madrasalari tarixidan (Ahmadjon ibn Ismoilxon merosi). Toshkent, 2016.
7. Muhammad Said Baljuvoni. Tarixi Nofe-i. Toshkent: Akademiya, 2001.

SADRIDDIN AYNIYNING 1917-1920-YILLARDAGI TARIXIY JARAYONLAR BORASIDAGI QARASHLARI

Sh. O'. Nosirov

*Tarixshunoslik, manbashunoslik – tarixiy tadqiqot usullari
mutaxassisligi magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, Yosh buxoroliklar vakillaridan biri adib Sadridin Ayniyning “Buxoro inqilobi uchun materiallar” va “Buxoro mang'it amirlari tarixi” asarlari asosida XIX asr oxiri XX asr boshlaridagi Buxoro amirligidagi siyosiy va iqtisodiy hayot tasvirlanadi.

²³⁹ Muhammad Said Baljuvoni. Tarixi Nofe-i. Toshkent: Akademiya, 2001.

Kalit soʻzlar: “Yosh buxoroliklar”, Yangi Buxoro, amir, gazeta, Kolesov voqeasi, islohot, manifest

Buxoro amirligidagi (1756-1920) dagi 1917-yil aprel namoyishidan keyin yosh buxoroliklarning ijtimoiy – siyosiy va iqtisodiy ahvoli havas qiladigan darajada emas edi. Buxoro hukumatining jadidlarga qarshi olib borgan siyosati, qama-qamalar, koʻplarining qatagʻon qilinishi oqibatida yosh buxoroliklarning aksariyati Yangi Buxoro (Kogon)dan panoh topgan edilar. Ular ertangi kunlarda jiddiy ravishda faol harakatlar olib borish, kuchlarni qayta toʻplash, keyingi maqsad va vazifalarni aniq belgilab olish, amir islohotini amalga oshirish borasida oʻz oralarida maxfiy – siysiy tashkilotlar va jamiyatlar tuza boshladilar.

Ayniy 1917-yilgi arpel namoyishi oqibatida 75 tayoq kaltaklanib, Kogon kasalxonasida ellik ikki kun yotib, yigirma besh jarrohlikni boshidan oʻtkazganidan keyin, xastalik bilan Samarqandga butunlay koʻchadi. 1917-1920 yillardagi Buxoro amirligi tarixida yuz bergan muhim siyosiy, iqtisodiy va madaniy-maʼrifiy ishlar, yosh buxoroliklarning ijtimoiy-siyosiy faoliyati, Kolesov voqealarining kelib chiqish sabablari va uning oqibatlari, Rossiyada yuz bergan Oktyabr inqilobi va uning Buxoroga taʼsiri va boshqalar toʻgʻrisidagi muhim masalalar haqida Ayniy oʻzining “Buxoro mangʻit amirlari tarixi”, “Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar”, “Doxunda”, “Qisqacha tarjimai holim”²⁴⁰, va “Esdaliklar”²⁴¹ kabi asarlarida va koʻpgina publitsistik maqolalarida tasvirlab oʻtgan. Bu davr xususida Ayniyniing tarixiy qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu jihatdan maʼrifatparvar adibning “Buxoro mangʻit amirlari tarixi” va “Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar” asarlari katta ahamiyatga egadir. Olim ushbu yillardagi Buxoroda boʻlib oʻtgan tarixiy voqealar va hodisalarni sharhlashda va ularni imkon qadar toʻgʻri tahlil etishga harakat qilgan. Ayniy asarlarida koʻproq siyosiy voqealar, Buxoro hukumati va Yosh buxoroliklar oʻrtasidagi siyosiy nizolar, mahalliy xalqning ijtimoiy-iqtisodiy ahvolikabi masalalarni bayon etishga uringan. Muallifning 1917-1920-yillar orasidagi

²⁴⁰Ayniy S. Qisqacha tarjimai holim. / Asarlar. 1 j. – B. 89.

²⁴¹Ayniy S. Esdaliklar. Asarlar. 8 jildliy. 5-7 jildlar.

voqealarni tasvirlab o'tishda asarlarining muhim xususiyati shundaki, unda olim tomonidan voqealarning ketma-ketlikda tahlil etgani, ya'ni xronologik jihatlariga jiddiy e'tibor berilganligi, tarixiy shaxslar nomlarini keltirishda va ularning bu voqealardagi ishtiroklaridagi hissasi kabilarda o'z aksini topgan.

Shuni ham aytib o'tish kerakki, 1917-1920-yillarda Buxoro tarixidagi voqealar jarayoni Ayniy jonli guvohi sifatida yoritisa, ikkinchi tomondan esa, uning kuzatuvchisi sifatida yoritadi. Ayniqsa, yosh buxoroliklarning bu yillardagi siyosiy faoliyatlari, Kolesov voqealari va uning kelib chiqish sabablari va oqibatlarini sharhlashda o'zining tarixiy qarashlariga, qo'lga tushgan ma'lumotlarini va bu yillardagi voqealarda ishtirok etgan yaqin safdosh do'stlartidan olgan ma'lumotlari asosida yoritishga harakat qilganligini o'zi ham aytib o'tgan.

1917-yilda olim Samarqandga ko'chib o'tganidan keyin Buxorodagi siyosiy, tarixiy jarayonlardan ancha uzoqlashdi va ilmiy-ijodiy faoliyat bilan shug'ullandi. Lekin shunday bo'lsada, ma'rifatparvar adib, hammaslamlari bo'lgan yosh buxoroliklar bilan yaqindan munosabat o'rnatib, doimo aloqada bo'lib keldi. Ayniy bu vaqtda Samarqand taraqqiyparvarlari tomonidan nashr etiladigan "Oyna", "Mehnatkashlar tovushi", "Zarafshon", "Hurriyat" kabi jurnal va gazetalarda²⁴², amirlik tuzumini, mutaassib din peshvolarini va davlat amaldorlarini tanqid qiluvchi, xalqni ma'naviy-ma'rifiy va islohotchilik g'oyalariga ergashtiruvchi, yosh buxoroliklarning asl maqsad va istaklari nimalardan iborat bo'lganligi to'g'risidagi o'zining ilmiy-publitsistik maqolalari bilan qatnashib turadi.

Ayniy "Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar" asarining to'rtinchi bo'limidan (1918-1920) joy olgan muhim voqealarni: Kolesov voqealari kelib chiqish sabablari va uning oqibatlari xususida, yosh buxoroliklarning Kogondagi faoliyati, ularning islohotchilik, ma'rifatparvarlik yo'lidagi g'ayratlari va siyosiy jamiyatlari haqida, shuningdek, Buxoro hukumatining ichki va tashqi siyosati, bu davrdagi Amir Sayid Olimxonning ijtimoiy-siyosiy faoliyati, uning taxtdan

²⁴²Ayniy S. Qisqacha tarjimai holim. / Asarlar. 1 j. – B. 87

mahrum bo'lib, Afg'onistonga hijrat qilishi kabi masalalarga bag'ishlagan. Bu haqda Ayniy shunday yozadi:

“Buxoro inqilobining eng ma'suliyatli va mushkul bo'lgan tarixining asosiysini yozdim. To'rtinchi qismdagi eng muhimi bu Kolesov voqeasi bo'lib, uning qanday boshlanganligi, yosh buxoroliklar va Kolesov o'rtalarida qanday muzokaralar va ahdnomalar tuzilganligi, bu voqealarning asosiy sababchisi yosh buxoroliklarmi yoki Kolesovmi, tarixiy jihatdan muhim bo'lgan bu nuqtalar men uchun qorong'udir. Chunki, 1917-yilgi voqealardan keyin (aprel namoyishidan keyin), men Samarqandga ko'chdim, Kogonda ro'y bergan voqealardan, tamoman xabarsiz qoldim. Keyin bu voqea va hodisalarning sabablari haqida yaqin kishilardan ba'zi ma'lumotlar olgan bo'lsamda, mening bu ma'lumotlarim xususiy bo'lib, biron aniq va rasmiy dalillarga asoslanadi”²⁴³.

Lekin, bu bilan Buxoro amirligida yuz bergan 1917 – 1920 yillardagi tarixiy voqealarni yoritishda Ayniy asarlari unchalik ahamiyatga ega emas, degan fikr kelib chiqmaydi. Uning asarlarini tahlil qilar ekansiz, ma'lum voqea-hodisalarni bayon etishda, uning tub mohiyatini ochib berishga harakat qilganligining guvohi bo'lasiz. Buxoro amirligining 1917-1920-yillar tarixi murakkab siyosiy davr bo'lib, yosh buxoroliklarning siyosiy faoliyatlari va bu davrda ularning tutgan mavqei Ayniyni befarq qoldira olmas edi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Sadriddin Ayniyning XX asr boshlaridagi tarixiy qarashlari aks etgan asarlari Buxoro amirligining so'nggi kunlari va mamlakatda kechgan siyosiy jarayonlarni tahlil qilishga yordam beruvchi asosiy manbalar sirasiga kiradi. Ushbu manbalarda Buxoro amirligining juda boy voqealarga sabab bo'lgan 1917-1920-yillar tarixi xolisona tavsiflangan.

Adabiyotlar

1. Ayniy S. Ta'rixi amironi mang'itiyai Buxoro. / Kulliyot. 16 jild. Jildi – 10. – Dushanbe: 1966.

²⁴³ Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar- B. 74

2. Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar // Asarlar. Sakkiz tomlik.

I-tom. – Toshkent: O'z SSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1963.

3. Ayniy S. Tarixi inqilobi Buxoro. – Dushanbe: Matbuot, 1987.

4. Ayniy S. Qisqacha tarjima holim. – Toshkent: O 'z SSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1960.

5. Ayniy S. Esdaliklar (I-II qismlar) // Asarlar. Sakkiz tomlik. V-tom. – Toshkent: O 'z SSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1965.

6. Ahmad Maxdumi Donish. Risola yo muxtasare az ta'rixi saltanati xonadoni mang'itiya. – Stalinobod: Nashrdavtoj, 1960.

“XULASATUL VAFA BIAXBARI DARIL MUSTAFA “ ASARI MUHIM TARIXIY MANBA

H.H.To'rayev,

BuxDU, t.f.d., professor

U.Sh. Soxibova

*Tarixshunoslik, manbashunoslik – tarixiy tadqiqot usullari
mutaxassisligi magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ali bin Abdulloh as-Samhudiyning “Xulasatul vafo biaxbari daril mustafa” asari haqida qisqacha mazmuni yozilgan . Bu asar payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning diyorlari tarixi haqida xabar beruvchi saralangan ixcham asarida Madina shahrining tarixi haqida yozilgan ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Muhammad (s.a.v),Xulasatul vafo biaxbari daril mustafa, Madina, Ka'ba, hijrat, Masjid an-Nabiy, Qubo masjidi

So'nggi yillarda mamlakatimizda O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari hamda O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi faoliyatining tashkil etilishi buyuk alloma va mutafakkirlar merosini ilmiy tadqiq etish va uning

	<i>risolasi haqida</i>184
H.H.To'rayev, G.Norqulova	<i>Nosriddin To'ra Buxoriyning "Tuhfat az -zairin" asarida Buxoro ziyoratgohlari tarixi</i>190
Sh.N. Rajabov	<i>Buxoro amirligining Mang'itlar sulolasi hukmronlik davrida xalqaro aloqalari</i>194
M.Umarova	<i>Shajarayi turk asarida Xiva –Eron munosabatlari</i>198
H.M.Samadova	<i>Sharifjon Mahdum – Sadri ziyo asarlari tarixiy manba sifatida</i> ..202
Sh. O'Nosirov	<i>Sadriddin Ayniyning 1917-1920-yillardagi tarixiy jarayonlar borasidagi qarashlari</i>207
H.H.To'rayev U.Sh. Soxibova	<i>"Xulasatul vafa bi'axbari daril mustafa " asari muhim tarixiy manba</i>211
N.R.Niyozov	<i>Chor Rossiyasi tomonidan O'rta Osiyoning bosib olinishi tarixining o'rganilishi masalalari</i>215
70230501 – Etnografiya, etnologiya va antropologiya	
S.I.Inoyatov S.F.Jabborov	<i>Buxoro vohasi hunarmandchiligida ustoz – shogird an'analari va u bilan bog'liq urf – odat, marosimlar</i>218
Z.O.Ashrafova	<i>"Boburnoma" asarida nabotot olamining etnografik tahlili</i>222
M.B.Qurbonova G'.Z.Samadov	<i>Buxoro vohasi arablari bilan bog'liq ijtimoiy toifalar</i>226
M. B. Qurbonova Sh.Toshpo'latova	<i>Mixail Stepanovich Andreyev tojiklar etnologiyasi bilimdoni</i>231
A.H.Boltayev, M.M.Rasulova	<i>Buxoro yahudiylarining milliy oshxonasi</i>236
M.B.Qurbonova F.Y. Yuldosheva	<i>Lev Nikolayevich Gumilyovning etnografik tadqiqoti</i>239
D.M. Jamolova M.D.Qurbonov	<i>XX asr boshlarida Buxoroda tibbiyot sohasidagi o'zgarishlar</i>242
M. I.Niyazova, Z. N. Sharipova	<i>"Halqayi muhammadi", Buxoro sirg'alarining o'rganilishi</i>245